

บทที่ 6

สรุปผลการศึกษา

การศึกษาเฉพาะเรื่อง เรื่อง "การสื่อสารของนิกายเซน" พบว่า โลกทัศน์แบบตะวันออกนั้น เป็นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับตัวเองและโลกผ่านคำสอนของศาสนาเป็นหลัก โดยที่การมองสิ่งต่างๆ ในโลกนั้นจะมีได้มองในภาวะคู่ตรงข้าม (Binary Model) ที่ขัดแย้งกัน เช่น ขาวหรือดำ แต่เป็นภาวะที่สิ่งต่างๆ ส่งอิทธิพลต่อกันอย่างสมดุล ทุกสิ่งเป็นหนึ่งเดียว ไม่ได้แยกออกจากกัน วิธีการแสวงหาความรู้ของโลกตะวันออกก็เป็นการแสวงหาความรู้ผ่านคำสอนของพระพุทธรเจ้าและการประจักษ์แจ้งด้วยตนเองเป็นหลัก ในขณะที่โลกทัศน์แบบตะวันตกนั้น ในยุคแรกๆ จะเป็นโลกทัศน์ที่ถูกกำหนดด้วยความเชื่อและอิทธิพลของศาสนาคริสต์เป็นหลัก แต่ต่อมาหลังสิ้นสุดยุคกลาง ได้มีการพัฒนาการให้เหตุผลและการใช้ตรรกะในการคิดเข้ามาแทนที่ความเชื่อและศรัทธาในศาสนาจักร

กระบวนการเผยแพร่ถ่ายทอดสารของศาสนาคริสต์และศาสนาพุทธนั้นก็เปลี่ยนแปลงไปตามโลกทัศน์ของคนในสังคม จากเดิมที่ใช้สื่อบุคคลในการถ่ายทอดสาร ก็มีการปรับมาใช้สื่อมวลชนในการเผยแพร่ถ่ายทอดมากขึ้น ให้สอดคล้องกับความต้องการของปัจเจกชนในสังคมที่เปลี่ยนไป ทั้งสื่อวิทยุ สื่อโทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่อโสตทัศน์ แม้ว่าโลกทัศน์ของโลกตะวันตกและโลกตะวันออกจะแตกต่างกันก็ตาม แต่ด้วยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีลักษณะเป็นโลกาภิวัตน์มากขึ้นทั้งด้านสังคม วัฒนธรรม การศึกษา ประกอบกับเทคโนโลยีทางการสื่อสาร จึงทำให้โลกทัศน์และกระบวนการเผยแพร่สารของทั้งสองศาสนาดูไม่แตกต่างกันนักในปัจจุบัน ศาสนาพุทธในประเทศไทยเองก็พยายามอธิบายคำสอนต่างๆ ในลักษณะที่เป็นวิทยาศาสตร์ หรือเป็นตรรกะมากขึ้น เพื่อประโยชน์ในการเผยแพร่สื่อสาร

นิกายเซน เป็นปรัชญาความคิดหนึ่งในพุทธศาสนา และเป็นปรัชญาที่กำเนิดและเติบโตในโลกตะวันออก โลกทัศน์และรูปแบบการสื่อสารถ่ายทอดจึงเป็นไปตามวิถีของโลกตะวันออกเช่นกัน จากการศึกษาพบว่า เซนเน้นให้ผู้ปฏิบัติแลเห็นธรรมด้วยตนเองตามความเป็นจริง คำสอนของเซนนั้นไม่มีการแบ่งธรรมออกเป็นทวิทรรศน์ (Binary Model) เช่นกัน ธรรมทุกอย่างถือเป็นของอย่างเดียวกันทั้งสิ้น การสำเร็จซาโตริ หรือ การบรรลุธรรมของเซน ไม่อาจบรรลุได้ด้วยการใช้เหตุผลหรือตรรกะ และการสำเร็จซาโตรินั้นสามารถเกิดขึ้นได้กับทุกคนและเกิดขึ้นโดยกะทันหัน

กระบวนการสื่อสารของเซนในรูปแบบของการสนทนาธรรมกับอาจารย์เซนนั้น เป็นไปตามแก่นหลัก หรือหัวใจของเซน นั่นคือ เซนเป็นการถ่ายทอดชนิดพิเศษ นอกพระคัมภีร์ ไม่พึ่งพาอาศัยคำพูดและตัวหนังสือ ชี้ตรงไปยังจิตมนุษย์ให้เห็นธรรมชาติของตนเอง แล้วบรรลุเป็นพุทธะ ทั้งนี้

เพราะเขาเห็นว่า ความหมายของคำพูดและตัวหนังสือยังไม่สามารถอธิบายภาวะแห่งการสำเร็จ
ซาโตริได้ นอกจากนั้น หากยังอธิบายธรรม ก็ยิ่งพาให้เข้าใจไขว่เขวยิ่งขึ้น

เขาเปรียบเทียบการใช้ภาษาว่า เหมือนนิ้วที่ชี้ไปยังดวงจันทร์ เมื่อคนมองเห็นดวงจันทร์แล้ว
หน้าที่ของนิ้วที่สิ้นสุดลง นิ้วเป็นเพียงเครื่องมือสำหรับชี้ไปที่เป้าหมายเท่านั้น เมื่ออาจารย์เขาใช้นิ้ว
(ใช้ภาษาพูด)ชี้ให้ลูกศิษย์ดูดวงจันทร์แล้ว ขึ้นต่อมา ลูกศิษย์จะเห็นดวงจันทร์หรือเห็นแค่นิ้วมือก็
อยู่ที่ตัวลูกศิษย์เอง

การสื่อสารของเขามีสลักษณะการใช้ภาษาที่ขัดแย้งกันในตัว มีการพูดโดยไม่ยอมรับหรือ
ปฏิเสธ ถ้าหากมีการยอมรับ ก็เป็นการยอมรับโดยการเปลี่ยนเรื่องพูดไปพูดอีกเรื่องหนึ่ง หรือการ
พูดที่ขัดกันกับสิ่งที่ได้พูดไว้แล้ว นอกจากนี้ ก็เป็นการพูดซ้ำเหมือนเป็นเสียงสะท้อนของผู้ถาม มี
การใช้คำเปรียบเทียบ และคำอุปมาอีกด้วย

การสื่อสารของเขาดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น เป็นการสื่อสารที่ต้องการให้ผู้รับสารหรือลูก
ศิษย์ได้ออกมาจากความคิดปรุงแต่ง หรือความคิดที่ใช้เหตุผลสามัญทั่วไป เพราะความคิดเหล่านี้
เป็นการคิดที่ยึดติดอยู่ในกรอบของการใช้เหตุผลที่ใช้กันมาจนเป็นประเพณี หรือจนกลายเป็น
ความเคยชินในการตัดสินใจ คำพูดของอาจารย์เขาที่ดูขัดกัน หรือไร้เหตุผลนั้น ก็เพื่อให้ศิษย์เกิด
ความฉงนใจอย่างฉับพลัน เพื่อดึงให้ศิษย์มีสติรู้ตัวพร้อมอยู่ตลอดเวลา ไม่พยายามเข้าถึงธรรม
โดยการใช้เหตุผลหรือความคิด เป็นการปลุกให้ตื่นจากความหลง หรือข่มอัสตดา ให้สลัดความคิด
ทิสึ หรือความยึดติดทั้งปวง

นอกจากนี้ เขายังมีการสื่อสารแบบอวัจนภาษา นั่นคือ การนิ่งเงียบ ซึ่งเขานับเป็นวิธีแสดง
ธรรมที่ดีที่สุดอีกด้วย ทั้งนี้เนื่องจากสาเหตุที่ได้กล่าวมาแล้ว เขาไม่ต้องการให้คำพูดหรือภาษามา
เป็นกรอบในการเข้าถึงธรรมของคน

การแสดงออกต่างๆของอาจารย์ที่มีต่อศิษย์ เช่น การใช้วิธีเขย่าศิษย์อย่างรุนแรง การใช้ไม้
เท้า การตะคอก การใช้แช่ปัดยูงฟาด เป็นต้น การกระทำเหล่านี้ เป็นการดึงศิษย์ให้ออกมาจาก
ความคิดความฝัน เพื่อให้กลับมาถึงการเข้าถึงธรรมแห่งตนอย่างแท้จริง

การเผยแพร่หลักธรรมของเขในปัจจุบันนั้น มีความแตกต่างจากสมัยก่อนพอสมควร
เนื่องจากโลกทัศน์ของคนในสังคมที่เปลี่ยนไป มีการใช้เหตุผลหรือหลักตรรกะมาอธิบายธรรมมาก
ขึ้น เพื่อให้ให้นักศึกษาเขาสสมัยใหม่ได้เข้าใจคำสอนของเขา นอกจากนี้ การเผยแพร่ถ่ายทอดธรรมก็
ยังถูกทำให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน การตีความคำสอนของอาจารย์หรือทัศนะต่อสิ่งต่างๆมีความ
ใกล้เคียงกัน ทั้งคำตอบที่ได้รับจากอาจารย์เขาในปัจจุบัน หรือคำตอบที่ได้รับจากตำรา อีกทั้งการ
สื่อสารของเขายังมีการทำให้เป็นระบบมากขึ้น โดยการใช้การสื่อสารเผยแพร่ผ่านการแก้ปัญหา
ธรรมหรือการขบโกถานในหนังสือ ชื่อ "มูมอคนาน" ซึ่งเป็นหนังสือที่รวบรวมปริศนาธรรมของเขา
หรือการเผยแพร่ธรรมของเขาในประเทศอื่นๆนอกจากประเทศญี่ปุ่น ก็จะใช้วิธีการอธิบายเรื่อง

ราวของเซน หรือตีความนิทานเซนผ่านหนังสือหรือตำรา เพื่อให้เหมาะกับสังคมในปัจจุบันที่รูปแบบของการดำเนินชีวิตเปลี่ยนไปจากสมัยก่อน

ผู้ส่งสารกับผู้รับสารของเซนในสมัยก่อนกับสมัยปัจจุบันจึงแตกต่างกัน ความสัมพันธ์ระหว่างศิษย์กับอาจารย์เซนในสมัยก่อนนั้น จะมีความใกล้ชิดอย่างมาก มีการใช้ชีวิตด้วยกัน หากศิษย์คนใดต้องการที่จะศึกษาเซน ก็จะใช้วิธีไปรับใช้และขออยู่กับอาจารย์ ซึ่งอาจารย์เซนจะมีอิทธิพลต่อความคิดและการใช้ชีวิตของศิษย์อย่างมาก และเนื่องจากอาจารย์จะรู้จักศิษย์แต่ละคนเป็นอย่างดี จึงสามารถรู้ได้ว่าจะใช้วิธีการสื่อสารแบบใดจึงจะเหมาะสมกับคู่สนทนา แต่ในปัจจุบัน การสื่อสารของเซนนั้น ผู้ที่สนใจศึกษาเซนอาจต้องการการสื่อสารที่เป็นระบบหรือมีคำอธิบายมากขึ้น อันเนื่องจากโลกทัศน์หรือการแสวงหาความรู้ที่ได้รับอิทธิพลมาจากโลกตะวันตก ซึ่งกระบวนการสื่อสารเผยแพร่ของเซนก็จำเป็นต้องปรับตัวไปตามสังคมด้วยเช่นกัน

ทิศทางและแนวโน้มการสื่อสารของเซนนั้น จึงน่าจะเป็นไปตามลักษณะของสังคมที่มีความเป็นปัจเจกมากขึ้น ผู้ที่สนใจศึกษาเซนอาจมีลักษณะแบบผู้รับสารที่มีความกระตือรือร้นเช่น เดิม (active receiver) คือสนใจหาความรู้และประจักษ์แจ้งด้วยตนเอง แต่ไม่ใช่ในรูปแบบของการสนทนาธรรมกับอาจารย์เซนดังแต่ก่อน แต่เป็นการศึกษาที่ผ่านหนังสือหรือตำรามากกว่าสื่อบุคคล และเป็นไปเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของแต่ละคนที่แตกต่างกัน ผู้ที่ศึกษาเซนในปัจจุบัน อาจไม่ได้ต้องการสำเร็จวิชาไตรปิฎกไป แต่อาจมีวัตถุประสงค์เพื่อการนำคำสอนของเซนไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน หรือ ในการงานศิลปะก็เป็นได้

สำหรับการสื่อสารของเซนในประเทศไทย เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมแบบพุทธศาสนานิกายเถรวาท ซึ่งมีคำสอนและวิถีปฏิบัติที่แตกต่างจากนิกายมหายาน การเผยแพร่คำสอนของเซนจึงยังไม่สามารถทำได้ในวงกว้าง เพราะเป็นเรื่องที่สังคมไทยไม่คุ้นชิน รูปแบบการปฏิบัติ หรือการสื่อสารถ่ายทอดของเซนยังไม่สามารถเป็นที่ยอมรับในสังคมไทยได้ทั้งหมด การสื่อสารของเซนจึงน่าจะมีลักษณะแบบสื่อระหว่างบุคคล หรือเป็นการสื่อสารในกลุ่มเล็ก เพราะการสื่อสารกับคนกลุ่มมากอาจทำความเข้าใจได้ไม่ทั่วถึง และก่อให้เกิดความเข้าใจผิดได้ การอธิบายคำสอนหรือตีความคำสอนของเซน จึงน่าจะเป็นเรื่องสำคัญในสังคมปัจจุบันเช่นกัน หากต้องการเผยแพร่สื่อสารกับมวลชนในสังคม